

az elektronikus hozzáférést is lehetővé teszik. Az OCLC által piacra dobott LS/2000 rendszert például számos közepes méretű egészségügyi könyvtár választotta.

Az integráció irányába hat az Integrált Fejlett Információmenedzselő Rendszer (*Integrated Academic – ma: Advanced – Information Management System = IAIMS*) létrehozása. Ez olyan szervezeti kereteket hivatott biztosítani az egészségügyi intézményekben, amelyek az információ hatékony kezelését, és a hozzáférést a betegellátásban, kutatásban, oktatásban és adminisztrációban dolgozók számára egyaránt lehetővé teszik. E rendszer egyesíti a könyvtári, számítástechnikai és telekommunikációs apparátust és eszköztárat, de központja csak kivételes esetekben a könyvtár. Konfliktus is támadhat a „két kultúra” képviselői, a korábban a forrásokért egymással versengő részlegek dolgozói között, a bérfeszültségekről nem is szólva. 1965-ben jött létre az NLM vezetésével az Orvosi Könyvtárak Országok Hálózata (*National Network of Libraries of Medicine = NNLM*), amelynek egyik kiemelt célja a hozzáférés javítása. Több időszaki kiadvány leltérszám-adatbázisát hozták létre, de végül az OCLC rekordok NLM ellenőrző kódokkal való kiegészítése mellett döntöttek a DOCLINE-ban, amelyet később közvetlen dokumentumlekérdezésre, elektronikus dokumentumszolgáltatásra is alkalmassá tesznek (LOANSOME DOC).

Az elektronikus folyóirat-terjesztés is megjelent, legalábbis kísérleti jelleggel. Az Elsevier kiadó 42

folyóiratot nyújt (papírváltozatban is) ilyen módon az egyetemek számára; az AAAS kiadja az *Online Journal of Current Clinical Trialst*.

Másik, az utóbbi években kiemelt jelentőséget kapott munkaterületük a nagy könyvtáraktól távol dolgozók – vidéki, kisebbségi házi orvosok stb. – ellátása. Ebben nagy szerepet kapnak az NLM felhasználóbarát rendszerei (GRATEFUL MED, LONESOME DOC), amelyek kezelésének elsajátításáról is gondoskodnak.

Az NLM-nek még két fontos önálló egysége van, a *Lister Hill National Center For Biomedical Communications*, amely az orvosi nyelv szabályozásával, szakértői (mesterséges intelligencia) rendszerekkel és a *VISIBLE HUMAN* (digitális képi) rendszerrel foglalkozik, valamint a *National Center for Biotechnology Information*, amely a biotechnológia szűkebb területén nyújt magas szintű információs szolgáltatásokat.

A megváltozott körülmények között a könyvtáraknak újfajta szolgáltatásokkal kell a használói igényeknek elébe menniük, és a könyvtárosoknak hagyományos készségeiket új területeken (az anyag szakszerű „szűrésében”, a felhasználók navigálásában, oktatásában stb.) kell kamatoztatniuk.

/WEISE, F. O.: Developments in health sciences libraries since 1974: from physical entity to the virtual library. = *Library Trends*, 42. köt. 1. sz. 1993. p. 5–24./

(Orbán Éva)

A könyvtárközi kölcsönzés kérdései az Európai Könyvtáros fórumon

1994. május 12–15-e között rendezték meg Prágában – a *Könyvtárak ma* vásárral párhuzamosan – az *Európai Könyvtáros fórum* második „évfolyamát”. Az alkalom azon túlmenően, hogy a rendező ország igyekezett keretében saját könyvtárügyét árnyaltan bemutatni, főként a nyugat- és kelet-európai könyvtárközi együttműködés korántsem egyszerű problematikájának megvitatására szolgált.

Graham P. Comish, aki az IFLA UAP programját képviselve tartotta meg előadását, a sokféle – nemzeti és nemzetközi – együttműködési forma (bibliográfiai felvételek cseréje, közös képzés, gyűjtőköri együttműködés, állományvédelem és -őrzés stb.) közül a könyvtárközi kölcsönzés és másolatküldés fontosságát hangsúlyozza, s úgy véli, hogy e szolgáltatás működésétől függ: egységesülni fognak-e, avagy ellenkezőleg, elválnak-e majd egymástól Európa könyvtárügyei.

Először – a rend kedvéért – az e szolgáltatással kapcsolatos közhelyeket mondta el (vannak könyvtárak és országok, amelyek többet adnak, mint amennyit kérnek; a tudományos-műszaki folyóiratcikkek iránti igény a legnagyobb; a forgalmazott dokumentumok túlnyomó része angol nyelvű; a szolgáltatás fizetetté tétele sok helyütt zavarokat okoz). E közhelyek között az is szerepel, hogy a hajdani szocialista országok főként a Szovjetunióból kölcsönözték át a nyugati szakirodalmat is. (Itt egy bolgár forrásra vonatkozásban, amely nyilván igazat mond Bulgária vonatkozásában, s meglehet: más egykori KGST-országok vonatkozásában is, ám magyar vonatkozásban egyszerűen nem igaz. Mi gyakorta az orosz dokumentumokat is nyugati könyvtárakból kértük [másoltattuk] át, minthogy a szovjet szolgálat rettenetesen lassú és körülményes volt. – A ref.)

Az érdemi mondanivaló a könyvtárközi kölcsönzés lehetséges modelljeinek felvázolásából indul ki. Így: az A modell maximálisan centralizált, miközben a kéréseket kielégítő gyűjteménynek nincs is más funkciója; a B modell csak annyiban különbözik az előbbtől, hogy a kérések kielégítését végző gyűjteménynek más – olvasószolgálati – funkciói is vannak; a C modell több, nyilvános könyvtári funkciókat is ellátó nagy gyűjteményre bízta a kérések teljesítését; a D modellben az előzőhöz képest több, egymással gyűjtőköri együttműködéssel összekapcsolt könyvtár a könyvtárközi kölcsönzés letéteményese; az E modell az egyes könyvtárak szakosodását figyelembe véve végzi a szolgáltatást, egyébként tervezetlen; az F modell egy-egy nagyobb régió országainak más és más modelljeit próbálja „közös nevezőre” hozni.

E „közös nevező” megtalálása egyébként az európai könyvtárügyek integrálódásának legfőbb zálogaként szerepel. Miközben (elvileg legalábbis) egy-egy országban a fentiekben említett modellek bármelyikét közmegelegedésre lehet működtetni, addig – könnyen belátható – nemzetközi gyakorlatban a különféle modellek eredményesen alig-alig „passzíthatók egymáshoz”. Az IFLA, ezen belül az UAP feladata: élére állni az egyeztető munkának, illetve a „transzformációs” módszerek kidolgozásának.

Hogy miként lehet egy-egy ország minél több könyvtárát a nemzetközi és nemzeti könyvtárközi kölcsönzés „áldásaiba” bevonni, még el nem döntött kérdés. Vannak, akik a hálózatszervezésre esküsznek. Meglehet, hogy sok tekintetben igazuk van, ám azért a hálózat korántsem univerzális gyógyír.

A nemzetközi együttműködésben mind nagyobb szerepet játszanak a társadalomtudományok. Eredményességük nem utolsósorban attól függ, hogy tudomást szereznek-e az egyes, köztük kelet-európai országok gyűjteményeiben őrzött és feltárt dokumentumokról. Hogy még az egyes országokon belül sincs e téren rend, arról egy lengyel szakember így nyilatkozik: „Jelenleg a lengyel használó jóval könnyebben jut hozzá azokhoz az információkhoz, hogy mi jelenik meg a világ folyóirattermésében, mint azokhoz, amelyek feltárnák előtte, hogy a hazai könyvtárakban milyen forráskiadványok találhatóak.” Nemzetközi vonatkozásban – sajnos, mondhatni: természetesen – még kevésbé szervezett a „tájékoztatás egyes nagykönyvtárak állományáról” ügye. A korszerű techni-

kák és technológiák ugyan közelebb hozzák a kérdés megoldását, ám ezt megelőzően síkra kell szállni az alkalmazott megoldások egységesítéséért. A feladat annál is nehezebb, mivel a tájékoztatást nem elégséges valamely év gyarapodásának illetően feldolgozásával kezdeni, majd folytatni a következő években, hanem a teljes állományt kell részesíteni benne. Egy OCLC-kutatás bizonyítja: a kérések több mint 50%-a retrospektív jellegű volt.

Senki nem állította, hogy a nemzetközi együttműködésben való részvétel olcsó dolog volna, s még kevésbé azt, hogy a könyvtárközi kölcsönzésben és másolatküldésben való részvétel felmentené az egyes országokat saját könyvtáraik állománygyarapítási dotálásának kötelezettsége alól. A pénzügyi szakembereket éppen az ellenkezőjéről kell meggyőzni, nevezetesen arról, hogy a könyvtárközi kölcsönzés igénybevétele csak akkor nyújt reális segítséget az adott ország tudományos kutatóinak, ha a saját könyvtárak kéréseik mintegy 75%-át saját állományukból tudják kielégíteni. Különben lépten-nyomon „kutatási dugók” keletkeznek, a tudomány pedig igen hamar ellehetetlenülne.

Ami a szolgáltatási díjak kölcsönös elszámolásának problematikáját illeti: valamilyen nemzetközileg lefogatott voucher-rendszert kellene rá „kitalálni”, ami rendkívül sok könyvtárat mentene fel a pénzügyi nyilvántartások vezetésének munkaigényes kötelezettsége alól.

G. P. Cornish végezetül hangsúlyozta: „Mindaz, amiről ebben az előadásban szó esett, nem futurologia: valamennyi javaslatát akár már holnap meg lehetne valósítani. A technológiák megvannak, az állományok léteznek, az igények fennállnak. Amire szükség van: a politikai akaratot, a gazdasági hatalmat és erőket kellene egyesíteni ahhoz, hogy valóra váljanak az »emberükre« váró lehetőségek.” Bár ezekben a vonatkozásokban a könyvtárak, a könyvtárosegységek kezdeményezése elengedhetetlen, mégiscsak a különböző kormányok elkötelezettsége és feladatvállalása révén mozdulhat ki a könyvtárközi kölcsönzés és másolatküldés ügye jelenlegi holtpontjairól. S ez akkor történhet meg a leghamarabb, ha az elméleti konstrukciók helyett a felhasználók és szükségleteik kielégítése kerül (végre és egyértelműen) előtérbe.

/CORNISH, G. P.: Mezinárodní spolupráce knihoven – sjednocuje nebo rozděluje Evropu? = 1, 36. köt. 5. sz. 1994. p. 116–121./

(Futala Tibor)